

Asia: VN/27386/2023-VNK-31

Luonnos valtioneuvoston toimenpideohjelmaksi rasismin torjumisesta ja yhdenvertaisuuden edistämisestä

Tarkentavat kysymykset

Millaista sidosryhmäyhteistyötä tulisi tehdä toimeenpanon aikana (yhteistyötahot, yhteistyön muoto ja fokus)?

Koska syrjintää ja rasismia esiintyy kaikilla elämänalueilla, yhteistyötä tarvitaan kaikilla yhteiskunnan alueilla ja valtiovallan tulee edistää tätä. On erityisen tärkeää, että kaikki puolueet ovat sitoutuneita toimintaohjelman tavoitteisiin ja yhteistyössä mukana tältä pohjalta. Eri alojen järjestöt tulee nähdä yhdenvertaisina kumppaneina sidosryhmätyöskentelyssä ja uusien käytäntöjen kehittämisessä. Ne toimivat ihmisten arjessa ja näkevät ongelmat siellä. Järjestöjen rahoitus tulee turvata niiden työn jatkuvuuden takaamiseksi.

Miten ja missä toimenpiteissä risteävän ja moniperusteisen syrjinnän torjuminen tulisi erityisesti huomioida?

Risteävän ja moniperusteisen syrjinnän torjumisen pitää olla ohjelmassa läpileikkaava periaate. Esimerkiksi lasten oikeuksien kannalta asia on erittäin merkityksellinen. Vähemmistöön kuuluvilla naisilla on moninkertainen riski kokea sukupuolittunutta vihapuhetta verrattuna naisiin, jotka eivät kuulu vähemmistöön. Risteävä syrjintä koskee myös esimerkiksi ikäihmisiä.

Mitä sellaisia toimenpiteitä toimenpideohjelmasta puuttuu, joita valtioneuvoston yhdenvertaisuustiedonannon puitteissa pitäisi mielestäsi edistää?

Tehokas puuttuminen vihapuheeseen

Miten toimenpideohjelman tavoitteiden toteutumista ja vaikutuksia tulisi seurata?

Toimeenpanon ja seurannan tulee olla avointa ja läpinäkyvää: Laaja viestiminen etenemisestä on tärkeää, jotta se tavoittaa myös eri väestöryhmät. Seuranta varten tarvitaan indikaattoreita. Säännöllisin väliajoin on syytä selvittää eri väestöryhmien kokemuksia syrjinnästä ja rasismista.

Pelkkä seuranta ei riitä vaan tehottomiksi tai riittämättömiksi osoittautuneita toimia pitää olla valmius muuttaa nopeasti.

Muut kommentit

SOSTE on valmis osallistumaan vuosittain järjestettävään järjestöfoorumiin ja temaattisiin sidosryhmätilaisuuksiin.

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Toimenpideohjelma ja tosialliset toimet, kuten lakimuutokset, ovat ristiriidassa

Ohjelman tavoitteena on antaa uutta vauhtia valtioneuvoston rasismiin vastaiselle työlle, jotta yhdenvertaiset mahdollisuudet voisivat aidosti toteutua jokaisen tässä maassa asuvan elämässä. Samaan aikaan hallitus kuitenkin tekee lukuisia lainsäädäntöuudistuksia ja leikkauksia, jotka lisäävät ihmisten eriarvoista kohtelua ja vähentävät mahdollisuuksia torjua rasismia. Näiden vaikutuksia ei toimintaohjelmassa käsitellä lainkaan.

Hallitusohjelmassa on linjattu useista ulkomaalaislakia, vastaanottolakia, kansalaisuuslakia ja kotoutumispalveluita koskevista uudistuksista. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on arvioinut, että niiden yhteisvaikutukset ovat todennäköisesti vakavia.

Uusi kotoutumista ja maahantuloa koskeva lainsäädäntö heikentää maahanmuuttajien yhdenvertaisten oikeuksien toteutumista kotoutumisessa. Muutoksista puhuttaessa välittyy ajatus, että jotkut ihmiset ovat arvokkaampia kuin toiset.

Maahantulijoista halutaan suosia korkeasti koulutettuja ammattilaisia, ja heidän kotoutumisprosessiaan helpotetaan. Suomeen tulee kuitenkin edelleen ihmisiä erilaisilla taustoilla. Muutosten vaikutuksia heihin ei arvioida. Näitä muutoksia ovat muun muassa kotoutujan vastuuttaminen oman kotoutumisprosessinsa sujumisesta. Tämä on mahdotonta esimerkiksi digi- ja kielitaidottomille maahantuliijoille. Järjestöt ovat tukeneet tätä ryhmää, mutta niiden rahoituksen leikkaukset vaarantavat tuen. Eriarvoisuus kotoutumisprosesseissa edesauttaa kotoutumisen epäonnistumista, syrjäytymistä ja monitasoisia ongelmia, jotka käyvät yleensä yhteiskunnalle kalliiksi.

Valtiovalta ei saa antaa polttoaineita rassistiselle puheelle

Lakimuutosten lisäksi myöskään yhteiskunnallinen ilmapiiri, julkinen keskustelu ja monien päättäjien ja julkisuuden henkilöiden tapa puhua eri väestöryhmistä eivät tue rasismiin vähentämistä. Tähän tulee kiinnittää erityistä huomiota. Rasisminvastaisen työn edellyttämä dialogi eri etnisten ryhmien välillä on vaikeaa sosiaalisessa mediassa ja muussa poliittisessa retoriikassa ilmenevän rasismin takia.

On erityisen tärkeää, ettei valtiovalta itse anna lainkaan polttoainetta rasistiselle puheelle. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on vuosikertomuksensa mukaan huolissaan siitä, että rasismi ja vihapuhe uhkaavat normalisoitua politiikassa. Ohjelmaluonnoksessa ei kuitenkaan juuri käsitellä vihapuheeseen puuttumista, vaikka asiasta on tuoreita selvityksiä toimenpide-ehdotuksineen.

Vihapuheen kitkemiseksi tarvitaan nykyistä tehokkaampia keinoja. Siihen on puututtava systemaattisesti ja yhteistyöllä, sillä se on haitallista niin yhteiskunnalle kuin yksittäisille ihmisille: Se polarisoi yhteiskuntaa, vähentää yhteenkuuluvuutta sekä luottamusta yhteiskunnan instituutioihin ja toisiin ihmisiin. Se heikentää laajasti ihmisten hyvinvointia ja aiheuttaa näin myös kustannuksia yhteiskunnalle.

Toimenpideohjelman kärkenä todetaan olevan aktiiviset ja konkreettiset toimet rasismin torjumiseksi. Tähän kirjaukseen nähden ohjelmaluonnos on ylätasoinen ja siinä on melko vähän konkreettisia toimenpide-esityksiä, etenkin uusia esityksiä, jotka antaisivat lupauksen mukaan työlle uutta vauhtia. Nyt olisi tärkeää jatkaa tuloksellisiksi todettuja toimia, mutta myös luoda uusia vaikuttavia menetelmiä yhdessä syrjintää ja rasismia kokevien ihmisten ja heidän tilanteitaan tuntevien järjestöjen kanssa.

EU:n rasismintorjunnan toimintasuunnitelmaa 2020–2025 ei ole ohjelmassa mainittu. Siinä on paljon hyödynnettävää kansallisiin toimenpidesuunnitelmiin.

Ohjelmassa ehdotetaan erilaisia tapahtumia ja kampanjoita. Ne voivat olla tärkeitä, mutta onko vaarana, että ne tavoittaisivat lähinnä samalla tavalla ajattelevia ihmisiä tai jäisivät yksittäisiksi, kertaluonteisiksi toimiksi. Pyritäänkö tapahtumilla ja kampanjoilla ratkaisemaan sellaisia ilmiöitä ja ongelmia, jotka vaativat laaja-alaista ymmärrystä, pitkäjänteistä yhteistä työskentelyä ja rakenteellisia muutoksia?

Maahan muuttaneiden ja muiden rasismia ja syrjintää kokevien osallisuutta on lisättävä

Rasismin laajuuden ja vakavuuden hahmottavat parhaiten henkilöt, joihin se kohdistuu. Heillä on myös ratkaisuehdotuksia rasismin torjuntaan. Siihen nähden, että kyse on rasismin vastaisesta ohjelmasta, maahan muuttaneista ja maahanmuutosta puhutaan hyvin vähän.

Käsitteitä käytetään epätarkasti. Mukana olisi hyvä olla kooste keskeisistä käsitteistä ja siinä pitäydittäisiin Tilastokeskuksen määritelmiin. Ulkomaalaistaustaisena ei esimerkiksi puhuttaisi ihmisistä, joiden toinen vanhempi on suomalainen ja toinen ulkomaalainen. Tilastokeskuksen mukaan ”Suomalaistaustaisia ovat kaikki ne henkilöt, joilla vähintään toinen vanhemmista on syntynyt Suomessa.”

Ohjelmasta tulisi välittyä paremmin ja läpileikkaavasti se, että valtiovalta tunnistaa yhteiskunnan, kansalaisten ja uskontojen monimuotoisuuden. Yksityiskohtana ohjelmassa käsitellään antisemitismien torjuntaa, mutta islamofobiaa ja siihen puuttumista ei mainita. Se tarkoittaa rasismien muotoa, joka kohdistuu muslimeihin, muslimeiksi oletettuihin ihmisiin tai islaminuskoon.

On kaikin tavoin varmistettava, että eri väestöryhmät tavoitetaan, kun rasismista ja sen torjumisesta tehdään kyselyjä, kootaan tilastoja tai suunnitellaan toimia. Nettikyselyt eivät tavoita kaikkia. Kaikki eivät pysty vastaamaan tarjolla olevilla kielillä eivätkä ylipäänsä päädy mistään vastaamaan kyselyihin – tai tulemaan mukaan yhteiseen kehittämiseen.

Kansalaisille tarkoitettussa viestinnässä on tärkeää varmistaa, että ihmiset saavat ymmärrettävällä tavalla, heille luonteissa kanavissa tietoa oikeuksistaan ja muun muassa siitä, mistä voivat saada apua, jos kokevat syrjintää ja rasismia.

Myös laajempi yleisö ja päättäjät tarvitsevat rasismien torjunnasta helposti saatavaa ja ymmärrettävää tietoa. Antirasismi on aktiivista ja tietoista toimintaa kaikkia rasismien muotoja vastaan. Tästä tarvitaan koulutusta kaikille koulutusasteille varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen, erityisesti niille aloille, joilta valmistuu virkahenkilöitä tehtäviin, joissa ollaan paljon tekemisissä eri taustaisen väestön kanssa.

Järjestötyöhön panostaminen vähentäisi vastakkainasettelua, mutta sen sijaan järjestöjen toimintaa supistetaan rahoitusleikkauksilla

Arjen kohtaamiset erilaisten ihmisten kesken ovat äärimmäisen tärkeitä. Ne ovat ensiaskel, joka hälventää ennakkoluuloja ja helpottaa erilaisuuden vastaanottamista. Ne voivat saada asenteet pikkuhiljaa muuttumaan, kunhan toisensa kohtaavat ymmärtävät, että kyseessä on dialogi, jossa molemmat voivat oppia.

Sosiaali- ja terveysjärjestöjen arjen toiminnassa on SOSTEn tuoreen Järjestöbarometrin mukaan maahanmuuttajataustaisia ihmisiä niin osallistujina kuin myös vapaaehtoisina, jäsenenä ja palkkatyösuhteessa. Alan järjestöä tarvitaan tyypillisesti tietyn vamman, sairauden tai elämäntilanteen, eikä kansallisuuden pohjalta. Järjestöt kokoavat eritaustaisia ihmisiä yhteen yhteisen asian vuoksi. Yhdessä opitaan lisää yhteiskunnasta ja kulttuurista, kuten siitä, että vaikeista asioista voi puhua ja niihin saa hakea apua. Järjestöjen arkisella työllä on suuri merkitys rasismien torjunnassa.

Järjestöjen työhön panostaminen on yksi keino lievittää väestöryhmien vastakkainasettelua ja vähentää rasismia. Julkisen hallinnon ja kansalaisjärjestöjen yhteistyö on ollut yhdenvertaisuuden edistämässä erittäin tärkeää. Järjestöt ovat tehneet työtä pitkäjänteisesti, laaja-alaisesti ja monipuolisesti sekä tarjonneet syvällistä ymmärrystä edustamiensa väestöryhmien tilanteista. Niillä on rakenteita yhdenvertaisuuden edistämiseen ja rasismin torjumiseen. Järjestöt ovat tehneet ongelmia ehkäisevää työtä ja antaneet ihmisille julkisia palveluita täydentäviä palveluita, joiden avulla haavoittuvassa asemassa olevat yksilöt pääsevät lähemmäs ns. normaalia.

On huolestuttavaa, jos yhdenvertaisuuden toteutuminen lasketaan paljolti järjestöjen varaan ja samalla tehdään historiallisen suuria ja mahdollisesti järjestösektoria lamauttavia leikkauksia.

Ikääntyvässä yhteiskunnassa on huomioitava myös ikääntynyt väestö

On ymmärrettävää, että ohjelmassa keskitytään toimiin, jotka vähentäisivät lasten ja nuorten kokamaa rasismia ja syrjintää. Suomi on kuitenkin nopeasti ikääntyvä maa, jonka ikääntynyt väestö ei ole kieleltään ja kulttuuriltaan homogeenista. Ikääntyneiden vähemmistöihin kuuluvia henkilöitä ja ryhmiä ei ole ohjelmassa kuitenkaan mainittu lainkaan, vaikka rasismia ja häirintää kokevat kaikenikäiset ja kaikkiin sukupuoliin kuuluvat vähemmistöjen edustajat.

Ikääntyvistä ja vanhoista ihmisistä osa on muutenkin erityisen haavoittuvassa asemassa muun muassa huonon terveyden, heikon kielitaidon tai puutteellisten yhteiskuntaan osallistumisen taitojen takia. Toimia myös ikääntyneiden yhdenvertaisuuden edistämiseksi tarvitaan kipeästi.

Ikääntyneiden palveluissa työskentelee paljon maahanmuuttajataustaisia sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia sekä hoiva-avustajia. Hyvien väestösuhteiden edistäminen ja esihenkilöiden taidot työelämän yhdenvertaisuuden edistämiseksi ovat näissä palveluissa olennaisia.

Saarinen Erja
SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry